

СТАТУС «ЦИФРОВИХ ПРАВ» В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток ІТ-індустрії та чіткий державний курс України на діджиталізацію в усіх сферах суспільного життя значно розширив можливості використання цифрових технологій та електронної інформації в соціумі, що виступає рушійною силою до загальної цифрової трансформації держави та суспільства. Автор погоджується з думкою науковців, що разом з процесом діджиталізації з'являються і «цифрові права», які доцільно розглядати як умовну категорію для позначення особливостей реалізації та гарантії захисту прав людини в цифровому просторі [1]. Інші дослідники вважають цифрові права похідними від інформаційних, але не тотожними, і наголошують на необхідності їх виділення в окрему групу [2]. Також цифрові права розглядають і як права громадян на доступ, використання, створення й публікацію цифрових творів, право на вільний доступ до мережі Інтернет (інших комунікаційних мереж) з використанням комп'ютерів та інших електронних пристроїв [3].

З метою рекодифікація цивільного законодавства була створена Концепція оновлення цивільного кодексу України, в якій передбачено об'єктивізацію «цифрових прав» особи і під час перегляду нормативного масиву Цивільного кодексу України пропонується розвинути положення про «цифрові права» особи як різновиду особистих немайнових прав, що створюють можливість реалізації інтересів у сфері діджиталізації. [4]

З точки зору автора серед основних цифрових прав можемо зазначити право на доступ до Інтернет мережі, право на приватність, свободу вираження поглядів, особисту безпеку та захист персональних даних в online-середовищі, право на електронні асоціації та використання цифрових інструментів демократії, право на цифрове самовизначення, а основними порушеннями в цій сфері виступають обмеження цифрових прав, нав'язування непотрібних цифрових послуг (спам), обмеження доступу до певних категорій web-ресурсів державою, збір та поширення конфіденційної інформації та персо-

нальних даних користувачів Інтернету та мобільного зв'язку.

Президент України в березні 2021 року затвердив Національну стратегію у сфері прав людини [5], яка визначає стратегічні державні цілі у забезпеченні прав. Загалом, напрямок цифрових прав не є пріоритетом для державної політики, однак містить декілька стратегічних цілей, пов'язаних з цифровими правами, а саме: забезпечення свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації та забезпечення права на приватність, проте поза увагою залишилися такі основні проблемні аспекти як застосування механізмів блокування web-ресурсів, що не ніяк не закріплено в законодавстві та ризики позасудового втручання у комунікації (online-середовище).

Забезпечення реалізації права на свободу думки і слова полягає у функціонуванні дієвих механізмів, щодо права отримання об'єктивної інформації громадянами. Серед завдань не згадується обмеження неправомірних процедур та механізмів блокування сайтів, які широко застосовуються в Україні, що обмежують права осіб на доступ до інформації (станом на 2021 рік указами Президента України та рішеннями судів заблоковано понад 400 сайтів). Забезпечення права на приватність Україна планує захищати відповідно до міжнародних стандартів із забезпеченням імплементації Загального регламенту захисту персональних даних (GDPR) та запровадження системи, яка виключає можливість протиправного втручання у приватність за рахунок унеможливлення створення надмірних баз персональних даних.

Одним із міжнародних стандартів у захисті прав та свобод, в тому числі і в цифровому середовищі виступає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [6].

У ст. 8 Конвенції проголошується право на повагу до приватного життя, яке в цифровій сфері включає в себе захист персональних даних і дотримання конфіденційності кореспонденції і комунікації. У своїй практиці Європейського Суд з прав людини вказує на важливість захисту даних особистого характеру для можливості здійснення особою права на недоторканність приватного життя, а також те, що особи не повинні піддаватися заходам загального спостереження або перехоплення інформації. Честь і гідність особи захищаються як частина права на повагу до приватного життя і в своїй практиці ЄСПЛ

неодноразово виносив рішення на предмет наклепів у соціальних мережах як загрози репутації. З догматичного тлумачення ст. 10 Конвенції випливає, що межі її дії включають право на отримання і передачу інформації, в тому числі і в online-середовищі. В своїй практиці ЄСПЛ визнає вагомий вплив Інтернету, як ресурсу для поширення та доступу до інформації і встановлює, що блокування доступу до web-ресурсів та online-середовища може прямо суперечити ч. 1 ст. 10 Конвенції. Сучасна активність користувачів на web-ресурсах забезпечує безпрецедентний їх вплив на здійснення прав осіб щодо свободи вираження поглядів. Ґрунтуючись на даних висновках, ЄСПЛ визнає порушенням ст. 10 Конвенції блокування певних Інтернет-ресурсів державами. Питання анонімності в Інтернеті відображені в Конвенції через право на захист персональних даних і вільне вираження думок.

Можемо зробити загальні висновки, що цифрова трансформація має всезагальний характер як на рівні держави, так і суспільства в цілому. Правове регулювання зазначеної сфери тільки починає створювати механізми захисту та реалізації прав осіб в цифровій ері. Процес оновлення цивільного законодавства (рекодифікації) має на меті започаткувати формування окремого правового інституту, який буде присвячений «цифровим правам». Стратегічний курс з розвитку прав людини в Україні в найближчий час не передбачає врегулювання істотних проблемних аспектів, що виникають із реалізації зазначених прав, незважаючи на одностайність правових позицій ЄСПЛ щодо міжнародних актів, які в свою чергу ратифіковані Україною. Розвиток IT-індустрії викликає появу нових правовідносин у цифровому середовищі, що врегульовані лише в окремій мірі різними нормативно-правовими актами, що ніяким чином не консолідовані, потребують деталізації та більш чіткої правової регламентації цивільних правовідносин.

Література:

1. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 130
2. Грачева С. А., Черемисинова М. Е. Вопросы конституционного обеспечения цифровых прав. Вестник МГПУ. 2018. № 4(32). С. 56–70
3. Карцихия А. А. Цифровая трансформация и права человека. Русская политология. 2018. № 4. С. 33–38. С. 35–36

4. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 С.
5. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року Урядовий кур'єр. 2010. № 215.